

Hermann Hesse szerzői sorozat tipográfiai elemzése

Farkas Mariann

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4.
(malorum@windowslive.com)*

Összefoglaló

Feladatom a Cartaphilus kiadásában megjelent Hermann Hesse életmű sorozatának tipográfiai elemzése. A sorozatot tíz regény, hét elbeszélés, egy bibliográfia, egy tanulmány és egy válogatott levelezés alkotja. A leíró megközelítés során kísérletet teszek az arculati terv visszafejtésére, majd dolgozatom második felében azt vizsgálom meg, miként illeszkednek ezek az szépirodalmi könyvek a kiadó profiljába. Legvégül kitérek a Cartaphilus küldetésére és szubjektív szempontból is górcső alá veszem a sorozat köteteit.

Kulcsszavak: Hermann Hesse, életmű sorozat, regény, Cartaphilus, arculati terv

Abstract

My task is to analyse the oeuvre of Hermann Hesse published by Cartaphilus regarding its typography. The series consists of ten novels, seven short stories, a biography, an essay and selected correspondence. I try to describe the design and in the second part I examine how these books fit to the profile of publisher. Finally I have a look at the mission of Cartaphilus and I analyze the books from a subjective point of view.

Keywords: Hermann Hesse, series of oeuvre, novel, Cartaphilus, design of facade

Bevezetés

A Nobel-díjas német-svájci írónak eddig húsz kötete jelent meg a kiadónál. Kötetei a modern klasszikusok életműsorozatába illeszkednek. Olyan szerzők tartoznak ide, mint Aldous Huxley vagy Boris Vian (Cartaphilus 2008).

Elemzésem során főként irodalomelméleti szempontokat veszek alapul. Mivel a sorozat köteteinek arculata egységes, a tipográfiai sajátosságokat az általam választott, *Gertrud* című regényen mutatom be (*1. kép*).

Könyv formai részai

Könyvborító

A könyv keménykötésű. A kötéstáblán a szerző neve szerepel. A sötétkék védőborítón a szerző és a cím között az író *Blick nach Porlezza* című akvarellje látható. A kép és szöveg harmonikusan illeszkedik egymáshoz. A szöveg és a kép középre zárt elrendezésű. A sorozat minden könyvének borítóján egy Hermann Hesse akvarell található, ami vagy témájában, vagy keletkezésének idejében kapcsolódik az adott íráshoz. A második esetre példa az 1925-ben íródott *Demian* (*2. kép*) című

regény, melyhez tartozó akvarell 1920-ból való. A tárgyalt könyv esetében viszont a festmény témájával, és nem idejével kapcsolódik a regényhez, mivel a mű 1910-ben, a kép pedig 1926-ban keletkezett. A tájkép madártávlatból készült. Az alkotó képzeletét megragadták a hatalmas ködbevesző hegyek és az alattuk elterülő folyó látványa. Az előtérben apró falu piros háztetős házai bukkannak elő a fák mögül. A főszereplő Kuhn vonzódik az alpesi tájak szépségéhez és többször hosszabb időt is eltölt a hegyek között: „Odafönt a magasban a levegőt olyan hűvösen tiszta és fenséges szél járta át, hogy legszívesebben soha nem mentem volna tovább. Az alpesi völgy egyik oldalát fenyőerdő nőtte be, szinte egészen a csúcsig, a másik lejtőn kopár sziklák meredeztek.” (Gertrud 36. oldal). Akár a kép alá is írhatták volna ezeket a sorokat. A borító hátoldalán egy részlet olvashatunk a műből. A könyv gerincén a szerzőt, a címet és a kiadó logóját tüntették fel. A fülszövegben az író fiatalkori fényképe alatt kedvcsináló szöveg található az olvasáshoz. A szöveg mindenhol középre zárt. Ez az elrendezés mód azt sugallja, hogy klasszikus szépirodalmi művet tart kezében az olvasó.

1.kép Fotó: <http://www.cartaphilus.hu/szorsor.php>

Könyvtest

A védőlapot követő előzéklapon található a regény címe (*Gertrud*) félkövér verzál típusal szedve. A cím alatt látható a kiadó kör alakú logója, mely két részből áll. A script betűtípussal írott kiadó neve felett egy kalapos kis alak szorít magához mosolyogva egy hatalmas könyvet. A címlapon a copyright oldal tartalmazza a könyv bibliográfiai információit, azaz a mű szerzőjét és címét félkövér verzál típusal szedve. Itt található még a kiadó neve (Cartaphilus), székhelye (Budapest) és kiadási éve (2004). Ezen a helyen tüntetik fel a könyv létrejöttében közreműködők neveit (Dohy Gábor, Hudáky Rita, Horváth Géza, Szász Zsolt), a szerzői jogvédelemmel kapcsolatos adatokat (Nyomás: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.) és a nemzetközi azonosító számot (ISBN 963 9303 17 8). A címlap hátoldalán található a kolofon, mely kiadói, nyomdai adatokat közöl (Webkalauz). Az utószó és előszó a művel kapcsolatos megjegyzéseket tartalmazó írás, amely megelőzheti a könyv tartalmi részét (Webkalauz). A *Gertrud* című regényben egyik sem található, viszont Hesse más műveiben igen. Így például a *Sziddharta* (3. kép) című műben, melynek epilógusából idézek: „Hermann Hesse 1919 decemberében, egy évvel a 20. század első nagy

világkatasztrófája, az első világháború után kezdte el írni a *Sziddharta* című indiai költeményét.” (Cartaphilus 2008). Ebben az epilógusban a mű keletkezési körülményeiről kapunk tájékoztatást.

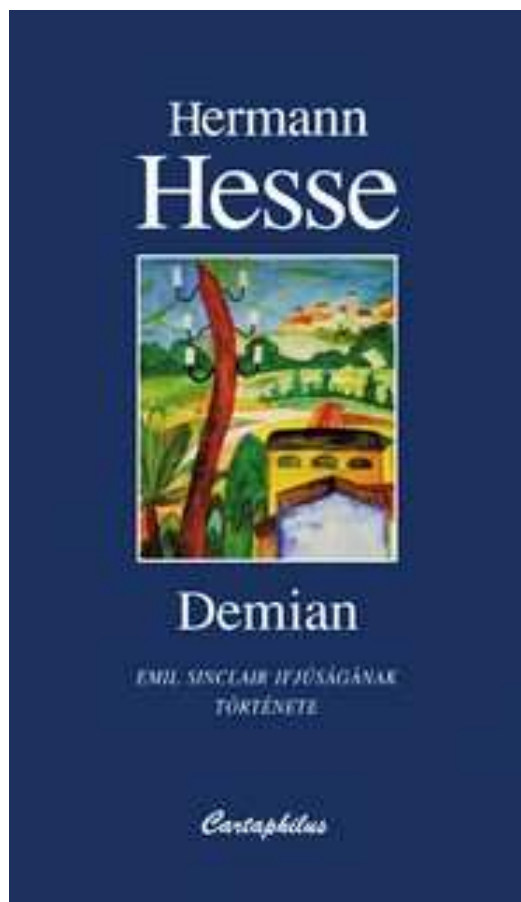
Művét az író kilenc fejezetre tagolta. A kenyszerzőveg végén összefoglalást találunk a Cartaphilus kiadó eddig megjelent és előkészületben lévő könyveiről. Érdekeség, hogy a kolofon oldal adatai a copyright oldalon kaptak helyet. Az utolsó oldalon ezért plusz információkat találunk a kiadóról. Elérhetőségként telefonszámot (061 460 3700/41163) és e-mail címet (cartaphilus@fibermail.hu) tüntettek fel.

Tartalmi megközelítés

Hermann Hesse (Németország, 1877 - Montagnola, 1962) műveit téma szerint három csoportba lehet sorolni. Elsőbe sorolhatóak a romantikus elvagyódást és magányosság érzését megörökítő alkotások. A másodikba a Távolságon töltött időkből merített emlékek megformálása tartozik. A harmadik csoportban pedig a német kisvárosi polgárság életének, korának bírálata jegyében született művek találhatók. Első típusba tartoznak például a *Peter Camenzind* és a *Kerék alatt* című regényei. A második csoport jellegzetes műve a már említett *Sziddharta* vagy a *Demian*. A harmadik osztályba tartoznak *Az üvegyöngyjáték* és a *Pusztai farkas*, melyek a leghíresebb alkotásai között vannak (Wikipédia 2009).

Gertrud című regénye 1910-ben íródott és egy zeneszerző fejlődéstörténetéről szól. „Két, tehetségét és sorsát tekintve teljesen eltérő, egymáshoz mégis közelálló művészember, a zeneszerző Kuhn és a Don Juan-típusú énekes, Heinrich Muoth történetét beszéli el, akiknek művészi és emberi fejlődésébe drámai módon avatkozik be Gertrud iránt érzett szerelmük.” (Gertrud 2004). A mű az első csoportba tartozik, mert kiemelt szerepet kap benne a magány és elvagyódás érzésének megörökítése. A főszereplő egy helyütt így vall: „Az elmúlt hónapok élményei és izgalmai után úgy ölelt körül a csönd és a magány, mint egy biztonságos vár, zavarodott lelkem újra nyugalmat talált.” (Gertrud 36-37. oldal).

Mivel elsősorban a sorozat tipográfiai elemzésére kell koncentrálnom, ezért a tartalmi rész további vizsgálatát és kifejtését mellőzöm.

2.kép Fotó: <http://www.cartaphilus.hu/szorsor.php>

Strukturális megközelítés

A kenyérszöveg Souvenir betűtípussal íródott, mely könnyen olvasható. Erősek a vonalai, kicsik a kontrasztok és nagyok a betűszemei (Oszoli Judit 2009). A betűtípusra jellemző még a kis serif, függőleges tengely és a ferde ékezetek (accent). A betűtalpak nem legömbölyítettek, hanem vágottak. A borító betűtípusa ezzel szemben Times, melynek sokkal nagyobb a kontrasztja és markánsabb a serifje. Tehát a body text és a borító arculata nem egységes. A címlapon található logó script betűtípusa harmonizál a címlapon látható kiadó nevének kurzív és az írott jellegű betűtípusával. A kenyér szövegnél az első sor behúzása másfél kvirt. A két bekezdés közötti távolság tizenöt és fél pont. A sortávolság tizenöt pont. A fejezetcímek félkövér megformálásúak és több mérettel nagyobb pontba íródtak. A pagina (oldalszám) a vágásmargóhoz igazított. Az álló számok verzál betű magasságúak. Ligatúrák betűkapcsolatot nem találtam a könyvben Zavaró folyosók (egymás alatti sorokban több összefüggő üres tér) nincsen a szövegben. A könyv végén található kiadott és előkészületben lévő könyvjegyzék balra van igazítva (szabadsoros szedés) és kisebb betűmérettel íródott, mint a kenyérszöveg. A tipográfus kurzívval emelte ki a

könyv címeit. Élőfej, széljegyzet, lábjegyzet és tartalomjegyzék nem található a könyvben.

Recepció elméleti megközelítés

Oszoli Judit, a kiadó tipográfusa szerint a könyveket nem a design adja el, hanem Hermann Hesse húzóneve. Szász Zsolt igazgató alátámasztja ezt a véleményt: „Megtaláltuk a célközönségünket, s ma már olyan könyveket adunk ki, amelyekhez nem kell intenzív reklám. Igaz, a könyvek többsége kis példányszámban – 1500-2000 példányban – jelenik meg, de hatásuk ennél jóval szélesebb körű.” (KÖNYVJELZŐ 2008).

A kiadó célközönsége a szépirodalmat kedvelők köre, amelybe fiatalok és idősebbek egyaránt beletartoznak. Ráadásul a sorozatok nem csak régen, de ma is népszerűek. Gondoljunk csak a közkedvelt műves, piros kötésű Jókai kötetekre, vagy a Magvető „Remek író” sorozatra. Az emberek szeretik, ha egy sorozat összes kötete a polcon sorakozik, még akkor is, ha nem olvassák el mindegyiket. (Oszoli Judit 2009)

Kettőjük álláspontját erősíti meg Takács M. József, hajdani főszerkesztő is, aki az alábbiakat nyilatkozta 2008-ban: „Úgy látom, fokozatosan kialakul egy elég stabil törzsközönségünk, s mintha egyre többen érdeklődnének az általunk kiadott regények iránt is.” (Litera 2008).

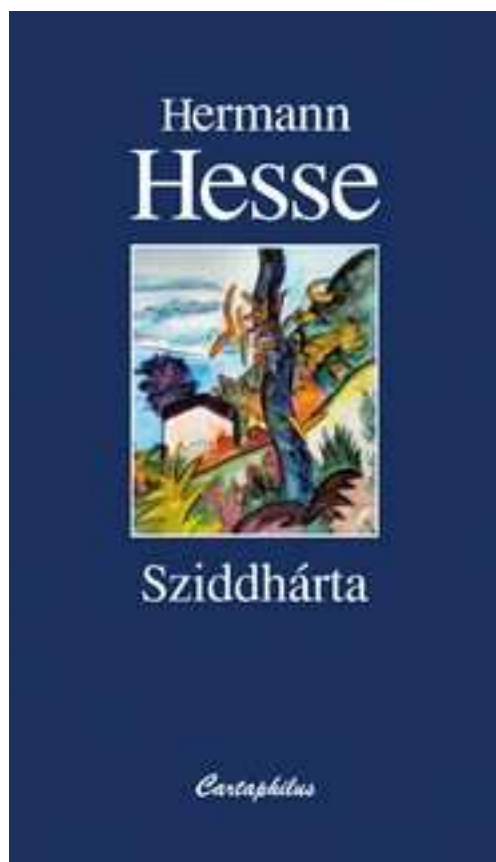
Intertextuális megközelítés

A sorozat arculatáról a tipográfust kérdeztem: „A Hermann Hesse szerzői sorozat arculatának kialakításakor az Európa kiadó szépirodalmi sorozata szolgált mintául. Fontos volt, hogy kényelmesen olvasható könyveket alkossunk meg, melyek nem túl vastagok, praktikusak. Így nem csak otthon, hanem a városban járva-kelve is gond nélkül lehet forgatni ezeket a köteteket. A külföldi Hesse sorozatok nem voltak nagy hatással a magyar kiadásra. Bár a főszerkesztő, Horváth Géza szorgalmazta a német párbeszéd jellegzetességeinek átvételét (bekezdés közben, idézőjelben), a magyar Hermann Hesse sorozatban ez nem jelenik meg.” (Oszoli Judit 2009).

A Cartaphilus kiadó arculatának fontos eleme a szerzői sorozatok bővítése. Takács M. József az alábbiakat nyilatkozta egy 2008 decemberében készült interjúban: „Valóban a rock és a jazz meghatározó személyiségeit, illetve együtteseit bemutató zenei sorozat kiadónk legismertebb vállalkozása, emellett azonban 11 szerzői életműsorozatot is fel tudunk mutatni. Ezek közül az Orwell-sorozat már teljessé vált (9 kötet), a többi pedig évről évre új kötetekkel gyarapodik” (Litera 2008). A Hermann Hesse sorozat sem teljes, hiszen számos verses költeménye, önéletrajzi jellegű írása vár még fordításra (Wikipédia 2009).

Érdeemes kiemelni a kiadó sajátos értékválasztását. Szász Zsolt, a kiadó igazgatója így nyilatkozott erről: „Én nem látok lényeges különbséget Paganini és Jimmy Page között. És számomra nincs éles határ Weöres Sándor, Mick Jagger, Diego Maradona és Ady között sem. Mindegyik zseniális „alkotó” a maga területén. A teljesítményük, a művészetük lenyűgöző, s valamennyien hatottak – igaz, ki-ki másképpen – az életemre, vagy más emberek életére. Tudom, hogy ez egy más értékrend, más szemlélet, mint amit megszoktunk, de megpróbálom elfogadtatni az olvasóközönséggel.” (KÖNYVJELZŐ 2008).

A szubjektivitás a kiadásra kerülő könyvek kiválasztáskor is megjelenik az igazgatónál. Az egyéni preferencia mellett a közízlés alakulására is figyelemmel van. „Elsősorban olyan szerzőket, könyveket, életműveket adunk ki, amelyek közel állnak hozzám”, és „nézem a világhálót, figyelem az újdonságokat, a zenei könyveket, a képregénysorozatokat, a filmeket, a közönség reakcióit, meghallgatom az ismerősök, a barátok véleményét”. Érdekességként megemlítem, hogyan kapcsolódott össze Hermann Hesse egyik regénye az igazgató pályaválasztásával: „1991-ben elolvastam Hermann Hesse *Demian* című könyvét, és azt követően egyre inkább megérlelődött bennem a gondolat, hogy a továbbiakban könyvkiadással szeretnék foglalkozni” (KÖNYVJELZŐ 2008).

3.kép Fotó: <http://www.cartaphilus.hu/szorsor.php>

Biografista megközelítés

Oszoli Judit pályaválasztását a családja nagyban befolyásolta. Főként tipográfus bátyja volt rá nagy hatással. A nyomdaipari szakközépiskola után Grausz Pétertől sajátította el a könyvtervező mesterség fortélyait. Közvetve hatást gyakorolt rá Szántó Tibor, akit a magyar tipográfia egyik legkiemelkedőbb alakjaként tartanak számon.

Pszichoanalitikus és hermeneutikai

Noha egy kis kiadóról van szó, terveik nagyon ambíciózusak: „Sasként szeretnénk szárnyalni a honi könyvkiadás egén. Ha végignéznünk az általunk eddig kiadott vagy megkezdett szerzői életműsorozatok (Hermann Hesse, George Orwell, Jaroslav Hašek, Charles Bukowski, Anthony Burgess, Boris Vian stb.) kötetein, egy-egy pillanatra hajlamosak vagyunk elhinni, hogy ez sikerülhet is. Ráolvasásszerűen ismételtet jelszavunkkal - "Olvass! Olvass! Olvass!" - is a saját "légi folyosónkat" szeretnénk megtölteni a mi járatainkat (könyveinket) választó olvasókkal.” (Cartaphilus 2008). Ez az öntudatosság olvasható ki a főszerkesztő soraiból, amikor a könyveiket dicséri: „Felesleges lenne hangsúlyozni, hogy könyveink szépek - ezt bárki megállapíthatja, aki csak rájuk pillant. Az pedig, hogy jók és különlegesen is, magától értetődik. Ezt egyébként a Svéd Akadémia is észrevette, hiszen szerzőink közül irodalmi Nobel-díjjal tüntette ki Hermann Hessét, V. S. Naipault és Samuel Beckettet.”

A köteteket tényleg jó kézbe venni és lapozgatni. Nagy érdeme a könyveknek az is, hogy jó minőségű papírra vannak nyomva, hiszen kevés lehangolóbb dolog van a rossz tapintású, csúnya oldalaknál. A betűtípusa és a betűméret nagysága miatt a könyv könnyen és kényelmesen olvasható, viszont a tartalomjegyzék és az előfej hiánya megnehezíti a műben való tájékozódást. Több apróság is megemlíthető, amelyek megakasztják a folyamatos olvasást. Például a fattyúsorok (Gertrud 10- 96., 138. oldal) és a zavaró elválasztások (21- 22., 39-40. oldal).

Mindezek ellenére csak ajánlani tudom a Hermann Hesse sorozat könyveit.

Hivatkozások

Cartaphilus (2008) URL: <http://www.cartaphilus.hu/index.php>

Ekultura (2006. február 11.) URL: <http://ekultura.hu/olvasnivalo/eletrajz/cikk/2006-02-11/hermann-hesse-eletrajz>

Hesse, Hermann: Gertrud. Bp., 2004. Cartaphilus KÖNYVJELZŐ (2008. január) 50-54. oldal URL: http://www.cartaphilus.hu/admin/kiado_munkatars/cikk/Nem_latok_lenyeges_kulonbseget.doc

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER
Farkas Mariann: Hermann Hesse szerzői sorozat tipográfiai elemzése

- Litera (2008. december 9.) URL: <http://www.litera.hu/hirek/olvass-olvass-olvass-cartaphilus-konyveket>
- Oszoli Judit- a Cartaphilus kiadó tipográfusával készített interjú 2009. november 19-én
- Webkalauz – A könyv részei URL: <http://webkalauz.uw.hu/tanar/konyvresz.htm>
- Wikipédia (2009) *Hermann Hesse*. Legutóbbi frissítés: 2009. november 29. URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/Hermann_Hesse